

*Sade írása a válság írása.
Sade politikája a válság poli-
tikája. És mivel az orgazmust
válságként értelmezik, Sade
politikája az állandó orgazmus
politikája. Sade szövegében az
orgazmussal nem törik meg a
semmi, a csúcsponton a szexu-
alitás energiáját hirtelen át-
veszi az értelem, amely az
elméleti vitában újabb csúcs-
pontra emelkedik, s ez nem
más, mint erotikus
kicsapongás...*

Stefan Zweifel–Michael Pfister

S A D E

A politika forradalmi erotikájának útján

„A filozófia fáklója az ondóban lobban el.”
(Sade)

„A szabadság az erotika intellektualizálása,
az intellektus pedig a fej erotizálása.”
(Jean-Noel Vuarnet)

FRANCIAORSZÁG a forradalmi ünnepek sodrásában egy kiállításról és több színházi előadásról szóló cikk kapcsán újra felfedezte de Sade márki (1740-1818) alakjában azt a figurát, akinek a kezében összefutnak és szinte kibogozhatatlanul fonódnak össze az akkori politikai viták szálai. Ha valaki ma Sade-ot saját politikai céljaihoz akarná felhasználni, ugyanazzal találná magát szemben, amit az ancien régime, vagy a robespierre-i „terror”, vagy a bonapartista restauráció a végsőkig kiélezett: Sade az a nevetlen, Ubu-szerű gyermek, ki nevetve a köldökét nézi, és az ösztönök nevében minden ideológiának és kormányszatnak nyelvet ölt, és a hátsófelét mutatja. Így aztán többé-kevésbé minden értelmező rossz úton járt, aki Sade gazdag életművéből fabulát akart kivonatolni, hogy azt (napi) politikai célokra használja fel. Mert Sade élete és gondolkodása ellentmondások határtalan hálózata, melyet ugyan határozott elv szőtt, ám soha nem határozott jelentésen alapul, és dialektikusan sem értelmezhető.

Áttekintés

BÁR már Georges Bataille is óva intett attól, hogy Sade-ot *à la lettre* olvassuk, ő maga is áldozatul esett ennek a kísértésnek: *à la lettre* olvasva, az „isteni márki”-ban egy eljövendő forradalom „védőpatrónusát és tanítómesterét” (A. Pfersmann), és szuverén pazarlását látta. Gilbert Lely, Sade biográfusa ellenforradalmárnak tartja a márkit, Pasolini pedig legutolsó filmjében, a *Salo vagy*

Sodoma 120 napjában a fasizmus szomszédságába utalta. Mások, mint Siegert, a 68-as osztrák marxista Sade-ot mint „szexuál-ökonómikus korai szocialistát” értelmezi, olyasvalakiként, aki nemcsak Freud, hanem Marx előfutára is volt. Míg Pierre Klossowski szerint Sade osztályának sírját ásta meg azzal, hogy az arisztokrata individualizmust a „dzsungel törvényeként” leplezte le, Simone de Beauvoir nem akarja a forradalmár nemest semmiféle osztályba sorolni, és érvelését így egészíti ki: „Minden pillanathban emberek ezrei szenvednek és halnak meg feleslegesen és jogtalanul, és minket ez nem érint meg: létünk csak ezen áron lehetséges. Sade érdeme volt, hogy a közömbösség helyett a kegyetlenséget választotta. Kétségtelenül ez az oka annak, hogy éppen napjainkban oly nagy visszhangra talál, ma, amikor az egyén kevésbé tudja magát a kegyetlenség áldozatának, mint inkább a jó lelkiismeretének.”

Vitathatatlan, hogy Sade mindig is politikai kulcsfigura volt: huszonkilenc börtönév alatt három különböző rezsim áldozata, halála után pedig műve több mint egy évszázadra a cenzúra karmai közé került. A cenzúra eltörlésével Sade lobbanékonyága egyre inkább az egyetemi viták papírhegyeibe temetkezik, melyek pozitívista liberalitásukban nem kevésbé bomlasztóak, mint a restauráció romantikus firkászainak ítéletei, akik legalább odaftélték Sade-nak a szörnyeteg státuszát, melynek nihilista potenciáját gyökerestül ki kell irtani.

Egy 1934-ben hamisított iratok segítségével publikált életrajzban Jules Janin ácsolnak, koponyákat törnek, lenyúzzák az emberek gőzölgő bőrét... és ez megállás nélkül minden oldalon, minden sorban (...). De Sade márki politikai üldöztetés érdekében áldozatának mutatkozik! Egy mártír! A mártír! Egy mártír! Egy mártír! De Sade márki a mártír!” A tudatlanság kórusából kiválva Flaubert, Baudlaire, Swinburne és a szimbolisták mindenképp tisztelték a „Gonoszok evangélistáját”, míg a köznépi körökben olyan emberekről szóló hírek kaptak szárnyra, akik műveinek olvasása után – mintegy Sade varázsában – húsz évet öregedtek, a második olvasás pedig az örületbe kergette őket.

Sade már életében kéjszív kapzsinak számított, és *Justine* című regényét „a könyvek Robespierre-je” címmel illették. Ma persze szórakoztató Restif de la Bretonne, az *Anti-Justine* pornográf ellenjátékosának és szerzőjének szörnyülködését olvasni: „Én azonban ismerem egy könyvet, mely sokkal veszélyesebb mindannál, amit eddig megneveztem: a *Justine*. Kegyetlenségre csábít. Danton serkentőszerként olvasta.” Ezzel szemben Sade számára inkább életveszélyes volt, mint szórakoztató, hisz hamarosan a rendőrség mumusa is lett, mely – mint ahogy a korabeli dokumentumokból kiderül – attól félt, hogy Párizs máris tele van olyan földalatti felforgató libertinus szervezetekkel, amelyről Sade a *Juliette*-ben (1797) mint a „Bűn Baráti Társasága” ír. Bár (vagy éppen mert,) ebben a társaságban meg volt tiltva a (napi) politizálás és mindennemű politikai beavatkozás, programjukban, mely a család, az erkölcs és az értelem megszüntetését tűzte ki, komolyabb fenyegetés rejlett, mint az az idő tájt százszámra nyomtatott röpcédulákban és leleplező cikkekben. A veszély, mely Sade részéről a forradalmi rendet fenyegette, a társadalmi viszonyok vakondszerű aláásása volt az individuum radikális felszabadítása által. Ezt a közösség (Marat), illetve az individuum (Sade) forradalmasítása közti ellentétet Peter Weiß fedte fel híressé vált *Marat/Sade* című darabjában, amelyben Sade elfordul Marat szocialista tervezetétől: „Először lehetőséget láttam a forradalomban / (...) egy orgiára mellyel a régi álmok sem vetekedhetnek / (...) most már látom / hová vezet / (...) az egész elsorvasztása / lassú felolvadás az egyformaságba.”

Philippe Roger teljesen jogosultnak érzi Sade ezen magatartását és politikai vizsgálódását, ám hozzáteszi, hogy Sade-ot lényegében apolitikusan el kell utasítani. Mégis Sade-nak nyilvánvalóan a politikai kategóriáktól való elzárkózásában rejlik igazi politikai lobbanékonyága és lényege, még ha individualista elszigetelődése el is szakította az élettől. Mert éppen az a kísérlet, hogy szuverén, teljesen szabad és a tömeg uniformizáltságától mentes individuumként éljen, tette Sade-ot kitaláltatottá. A mindenkori kormány tudatlansága és hatalom arroganciája törte meg. Az ösztönök kiélését nem lehetett és nem volt szabad megengedni, mert az egész társadalom erotikus vitustáncba fulladásával fenyegetett. A destruktív feloldás erői, melyek Sade szerint az erotika rugói, „politikájának” rugói is. Ha igaz, hogy az erotikában a szexualitás hatalom, akkor a politika mezején a leplezetlen sade-i szexualitás eszméletlenséget okoz: az individuum ilyenén ájulása a társadalom hüvelykszorítójával szemben állandó tényezőként vonul végig Sade életén.

Bepillantás

„A főméltóságú herceg palotájában születtem és nevelkedtem, akinek családjából anyám származott és aki körülbelül olyan idős volt, mint én. Azon voltak, hogy összebarátkozzunk, hogy gyermekkoromtól tartó barátságunkra hivatkozva egész életemben támaszra számíthassak; de a rajtam időnként elhatalmasodó hiúság (...) gyermeki játékaim során egy nap csorbát szenvedett, amikor össze akart veszni velem (...), úgyhogy csökönységét minden gondolkodás nélkül veréssel bosszultam meg, semmi sem fékezhetett...”

Ezt az ebben a szadista ősjelenetben látható és életrajzilag ábrázolt, hajlíthatatlan akaratot Sade egész életében megőrizte: „Fogadjatok el úgy, amilyen vagyok, soha nem fogok megváltozni.”

Jóllehet, e tulajdonságának köszönhetjük Sade márki ostorozó jellemét, de makacssága miatt kétségkívül bele kellett kötölnia a homoszexuális kiruccanásairól híres Louis-de-Grand kollégium istenfélő oktatóinak édes ostorcsapásaiba.

„Akkor kitört a háború és azon fáradoztak, hogy szolgálatba állítsanak és neveltetésem befejezése lekerült a napirendről...” Sade tanulási buzgalomát – nevezetesen erotikus téren – persze nem lehetett megfékezni: „Németországban, ahol még legényemberként hat hadjáratban vettem részt, biztosítottak arról, hogy egy nyelv alapos ismeretéhez feltétlenül szükséges rendszeresen együttműködni az adott ország asszonyaival. Erről a vezérelvről meggyőződve egy téli kvártélyozásom idején Cleves közelében egy jó kövér bárónővel ékeskedtem, aki háromszor-négyszer annyi idős volt, mint én, és nekem tetsző módon tanított. Hat hónap múlva úgy beszéltem németül, mint Cicero.”

AMILYEN szórakoztató a felszín, olyan sivár a katonaságot gyűlölő Sade akkori életének mélye: „Kevés barát, talán egy se, mert nincs egy igazán őszinte se (...) Önszeretetem még ma is szenved attól, ha arra gondolok, hogy csak azért szerettek, mert jobban fizetek, mint mások. A hétéves háború után is minden esetben, ha idegölő szerelmi afférban szolgáltatam ki magam, csak elutasítással válaszoltak”. Világos, hogy amikor Bataille azt mondja, hogy Sade éppen az erotikában kísérli meg „az emberi lények elszigetelődését, diszkontinuitását mély kontinuitás érzése által pótolni”, akkor alapvetően félreérti a szodomazochizmust, mert Sade legyőzte csalódásait, mégpedig az individuum határain belül maradva, a diszkontinuitásba kapaszkodva. A főként a szexualitás síkján lejátszódó találkozások – Sade művében is – szükségszerűen konfliktushoz vezetnek: erőszakhoz általában, szodomazochizmushoz különös esetekben. Az önvédelemből kialakuló

egyre zártabb magányt fenyegető szerelmi viszonyok zavarják meg, a sade-i ember azonnal megkínozza, meggyilkolja és megsemmisíti a másikat, és ha az agressziós ösztön saját személye ellen fordul, végül önmagát is: az önpusztítás a sade-i libertinus filozófia logikus következménye. Az autodestrukció ezen mérge belopódzott Sade életébe, bár nem érvényesül olyan radikálisan, mint a sade-i regényhősök cselekedeteiben. Mindamellettt szerencsétlen kezei között a legkisebb kihágásból is tartományra szóló botrány lesz, úgyhogy Sade hamarosan feketehumorral állapítja meg: „Ha Provence-ben macskát korbácsolnak, mindenki tudja, hogy de Sade márki tette.” De mindezt valószínűleg túlélte volna, ha környezetét tudat alatt nem provokálja olyan mértékben, hogy felesége húgával – az akkori viszonyok közt – vérfertőző kapcsolatot kezdeményez, amivel halálos ellenségévé tette gazdag talármességből származó, befolyásos anyósát. Miután bosszúja elől kétszer megszökött a börtönből, és miután egy régi, effigie halálos ítéletet bizonyított hiányában érvénytelenítettek, Sade végül, mint a nemesi családok sok nem kívánatos fia, a hírhedt *lettre de cachet* alapján jogtétel nélkül hosszú évekre Vincennes és a Bastille nyirkos-hideg tömlőcébe került. Ott tanulmányozta korának filozófiai főműveit, a materialista ateizmus és az egzisztencialista magány filozófusává vált. Nietzschehez hasonlóan minden értéket átértékelte, míg a bűn erkölcsös, az erkölcs bűnné vált, és végül egy olyan világmentelkezéshez jutott el, melynek középpontjában kozmológiai síkon az örök mozgás, politikai síkon a permanens forradalom, individuális-morális szempontból pedig az emberi ösztönök hajtóereje állt. Férfiként az első években Sade-ot a kielégülés teljes távolléte, a vágyak parancsoló jelenléte kínozta. Forrt a vére, főtt a feje, és töretlen vitalitásának erejével a Bastille gonosz szelleme lett.

Ahogy a Sade-dal távoli rokonságban álló Comte de Mirabeau, akit ugyancsak a családja jóvoltából zártak börtönbe, úgy a „bebastille-ozott” márki is beírta magát a libertinizmus hagyományába, melynek művei immoralizmusukkal, ateizmusukkal és felvilágosult féltelenségükkel az ancien régime és hagyományos értékmérőinek hanyatlását előlegezték. Baudlaire később meg is állapította, hogy a francia forradalmat ilyen libertinusok csinálták. De Sade hajlamos volt elvágni magát a külvilágtól, már az első adandó alkalommal összeveszett Mirabeau-val, az egyetlen többé-kevésbé egyvívású és vele rokonérezelmű emberrel. Levéltorpedóval szabályos gerilla háborút indított a börtönvezetőség ellen, és mindent arra tett fel, hogy felvilágosítsa fogolytársait jogaikról, többszöri felkelésre bírta őket, és fáradhatatlanul dolgozott azon, hogy ígérekkel, melyeket soha nem szándékozott megtartani, menekülési utakat találjon. Egyszer azt a hírt ejtette el, hogy megmérgezték az ételt, aztán meg a legmeredekebb különkívánásokkal fárasztotta „értékes őrei”-t (Cormann) a koszt javítására vonatkozóan, az örök, látogatók láttán pedig, akiket nem szívelt, olyan kirohanásai voltak, hogy a végén már nem merték borotválni, és a celláját takarítani. Végül már sétálni sem engedték, mert 1789-ben, a nép forrongó hangulata miatt élesre töltötték a Bastille ormán az ágyúkat és attól tartottak, hogy Sade egyik rohamában meggyújtja őket.

DE Sade-nak más eszköz került a kezébe, amivel a nép figyelmét a Bastille-ra vona: 1789 július 2-án egy víztöltésre szolgáló tölcser segítségével nagy tömegeket gyűjtött össze a Bastille előtt elmenő emberekből. De Launay, a börtönigazgató a következőket írta: „Sade tegnap az ablakba ült, és teljes erőből ordított, az egész környék és a járókelők hallották, hogy a Bastille foglyait megfojtják, meggyilkolják és hogy a segítségükre kell sietni. Ma megismételte a kiáltozást és hangos panaszait. Ilyenkor nagyon veszélyes ez az ember. (...) Eljött az ideje, hogy megszabaduljunk tőle, akit semmi sem tud megfékezni. (...) Lehetetlen a tornyokon

A SADE-IRODALOM

- Apollinaire, Guillaume: *Essai bibliographique sur les Œuvres du marquis de Sade*. In: *L'Œuvre du marquis de Sade. Page choisies*. Paris, 1909.
- Barthes, Roland: *Sade, Fourier, Loyola*. Paris, 1971
- Bataille, Georges: *Sade (1740-1814)*. In: *Critique* 9, 1953.
- Bataille, Georges: *Le secret de Sade*. In: *Critique* 3, 1947.
- Beauvoir, Simone de: *Faut-il bruler Sade?* In: *Les temps modernes* 7. 1951-52.
- Blanchot, Maurice: *Quelques remarques sur Sade*. In: *Critique* 2, 1946.
- Blanchot, Maurice: *À la rencontre de Sade*. In: *Les temps modernes* 3, 1947-48.
- Camus, Albert: *Un homme de lettres*. In: *Camus, L'homme révolté*. Paris, 1951.
- Horkheimer, Max-Theodor W. Adorno: *Juliette oder Aufklärung und Moral*. In: Horkheimer-Adorno, *Dialektik der Aufklärung. Philosophische Fragmente*. Amsterdam, 1947.
- Janin, Jules: *Le marquis de*

- Sade. In: *Revue de Paris*, 1834.
- Klossowski, Pierre: *Éléments d'une étude psychanalytique sur le marquis de Sade*. In: *Revue française de psychanalyse* 6. 1933.
- Klossowski, Pierre: *Sade, mon prochain*. Paris, 1947.
- Lely, Gilbert: *Répertoire des Œuvres du marquis de Sade suivi d'un tableau synoptique*. In: *Revue des sciences humaines*, 1953.
- Lely, Gilbert: *Répertoire des ouvrages du marquis de Sade*. In: Lely, *Vie du marquis de Sade, avec un examen de ses ouvrages II*. Paris, 1957.
- Lely, Gilbert: *Vie du marquis de Sade, avec un examen de ses ouvrages*. Paris, 1952-1957.
- Lely, Gilbert: *Sade a-t-il été jaloux de Laclous?* In: *Nouvelle nouvelle revue française I*, 1953.
- Lely, Gilbert: *Introduction aux 120 journées de Sodome*. In: *Mercure de France* 331, 1957.
- Lely, Gilbert: *Une supercherie littéraire de Sade. Isabelle de Bavière*. In: *Mercure de France* 340, 1960.
- Lenning, Walter: *Marquis De Sade in Selbszeugnissen und*

sétára engedni. Mivel az ágyúk töltve voltak, nagy veszéllyel járt volna. (...) Bejelentette, hogy a kiáltozást meg fogja ismételni." Ellenintézkedésként Sade-ot július 4-én meztelenül kirángatták az ágyából és hat férfi a charentoni bolondok házába szállította. Áthelyezése után már sejtette, mi vár rá, és sürgette feleségét, amilyen gyorsan csak lehet, mentse ki nyomdakész kéziratait a Bastille falának repedéseiből. De neje nyilvánvalóan nem sejtette meg a közeli összeomlást, mindenesetre úgy döntött, július 14-én megy a Bastille-ba, kissé későn: a Bastille-t bevették, és Sade már csak „véres könnyeket” hullathatott börtönben írt művei többségének elvesztése miatt (többek közt az első, századunkban újra felfedezett *Szodoma 120 napja* és a *Justine* első változata miatt). Sade már akkoriban felfogta, hogy a hatalom késélen táncol: most másképpen jelentette be, mint korábban, hogy szabadulása esetén tiltakozását már nem a királynál, hanem az Assemblée Nationale előtt, vagy az autonómmá vált bíróság előtt fogja előadni. De Sade-ot később engedték ki, mint remélte, csak 1790 tavaszán a királyi *lettres de cachet* jogérvényességének megszűnése után. Visszanyert szabadsága első hónapjaiban ellentmondásos érzések lettek rajta úrrá: hordó nagyságúvá fújódva, heves szemfájdalmakkal, asztmásan, reumásan, teljesen eladósodva, embergyűlölőként és teljesen kedvetlenül került ki a börtönből. Bár üdvözölte az összeomlást, regénypublikációi és színdarabjai bemutatásának kilátásait, eleinte mégis ösztönösen az ellenforradalmi Clermont-Tonnerre unokafivérek monarchista klubjához csatlakozott, hogy minél hamarabb léphessen be citoyen actifként a köztudottan sansculotte Section de la Place Vendôme-ba, a későbbi Section de Piques-be (Robespierre). 1791 január 13-án eltörölték a Comédie-Française cenzúráját és színházi monopóliumát, úgyhogy a színház és a pornográfia területén, mely a márki két örökös vesszőparipája volt, robbant a piac, aholis Justine című regényével, valamint *Oxitiern* című darabjával már a kezdet kezdetén a publikálandók között szerepelt. Miközben Sade szekciójában a titkártól a felperesen keresztül az elnök posztjáig emelkedett, 1792 őszén Roland belügyminiszter közbelépése ellenére lerombolták La Coste-ot, a provençai családi kastélyt, valamint egy botrányba fulladt színházi előadása miatt már ugyanez év márciusában finom visszavágásokat kapott. Ráadásul fenyegetve érezte magát fiai dezertálása és kivándorlása, valamint nevének emigráns listán való téves felbukkanása miatt. A kényes helyzet dacára Sade 1793 nyarán tiltakozásul már napokkal később lemondott elnöki hivataláról közelebről meg nem határozott „embertelenség” miatt. Itt persze a halálos ítélet törvénybe iktatásáról volt szó, melynek Sade egész életében esküdt ellensége volt. Mivel politikai írásait a szekcióval egyetértésben kellett megfogalmaznia, őrizkednünk kell attól, hogy a benne foglalt javaslatokat, mint például a petíció az erkölcs és az értelemkultusz ellen, látatlanban Sade krédójaként értelmezzük.

Szociális téren adódó kötelezettségei mellett, mint például a kórházi feltételek javítása, kiváltképpen az írásokból olyan Sade-ra jellemző ötletek és kezdeményezések bontakoztak ki, melyek ellentétben állnak a robespierre-i vonallal. Sade alapvetően a hatalommal való visszaélésre és felhalmozásra akart figyelmeztetni, mely a központi, Párizsban állomásozó hadsereg és a halálbüntetés elleni, valamint a nem demokratikusan a nép által megszavazott alkotmány elleni álláspontját fejezi ki. A *Justine*-ben mutatta be, hogy a szociális intézmények a döntő pillanatban minden további nélkül csődöt mondanak, ezért szükséges valójában a népet felvilágosítani arról, hogy alapjában utasítsa el a családi barátságot és a szexuális ellenségességet, de minden katolikus, vagy deista babonát, és a korrump jogot. Aki a „terror” idején ilyen szabadelveket hangoztatott, azonnal vérpadon végezte, csak a kor átláthatatlansága (illetve merész megvesztegetése), valamint Robespierre 1794

júliusában (Thermidor 9.) bekövetkezett rohama mentették meg Sade-ot ettől a sorstól.

„Nemzeti fogságom, szemem előtt a guillotine-nal százszor többet ártott nekem, mint az egész Bastille együttvéve...” Egy másik alkalommal támadás árán szabadulva Sade következetesen őrizkedett a napi politika veszélyes labirintusától: „Én már csak néző vagyok / aki semmibe nem avatkozik / én figyelek / és amit figyelek elraktározom / És körüláraszt a csend” (Sade – Peter Weiß: *Marat/Sade* című darabjában). De ezen óvatos és szemlélődő magatartás dacára Sade továbbra is publikált a girondi polgárosodás és napoleoni moralizálás idején olyan írásokat, melyekből mindezek mellett a korra vonatkozó alapvető álláspontját ki lehet olvasni. Épp a *Filozófia a boudoirban* című műben figyelmeztet egy új zsarnokságra, amit Napoleon meg is valósított; a *Justine* későbbi változatában és mindenekelőtt a *Juliette*-ben aztán többszörösen a gonosz és a jó, a jobb és bal pozíciójába menekül. „Justine, c'est moi”, adja Robbe-Grillet a márki szájába, ki valóban, akár regényhősnője, örökös áldozat volt: a cenzúra újabb bevezetésével Napoleon hatalomralépések eretikája és erkölcsstelensége egyszeri szabadjára eresztése romlásba döntötte Sade-ot. A *Nouvelle Justine/Juliette* újranyomása idején életének utolsó tizenhárom évére politikai fogolyként a charentoni bolondokházába toloncolták, ahol – mint eddig – írással, valamint színdarabok terápiás betanításával folytatta harcát a társadalom megmerevedése ellen. Csak kevés kéziratot tudott kicsempészni a bolondokházából, a maradékot – közté a monumentális *Les journées de Florbelle*-t – családja tűzre vetette. A családi kincsek közt fennmaradtakat Thibault de Sade gyűjti össze az eddig nyilvánosságra nem hozott írások tíz kötetes kiadása és egy biográfia számára. Ő az első utód, aki Sade utolsó kívánságát szerencsére nem teljesíti: „Ha síromat befedik egyszer, tölgyfákat ültessenek rá, amik alatt később (...) sírom nyoma is eltűnik a föld színéről, ahogy azt is remélem, hogy emlékem elszáll az emberek fejéből...”

Áttekintés

A KI a márki politikáról valott vaskos téziseire szomjazik, annak szépprózai írásaira kell hagyatkoznia. De aki buzgóságában a sade-i politikai kijelentések Augias-istállóját kitrágyázza, és teljesen átsiklik a márki frői képességein, azzal könnyen megeshet, hogy mint Georg Rudolf Lind az Insel Taschenbuchnál újra kiadott *Írások a forradalom korából* előszavában az *Aline et Valcourban* szereplő optimista déltengeri utópiát, a *Tamoét*-t komolyan, Sade őszinte politikai állásfoglalásaként értelmezi. Különösen mulatságos a szigetutópia konvencionalitása és a példaképektől való rejtett idézés feletti rosszállás, hiszen a korszellem mégiscsak közismert és szórakoztató paródiájáról van szó, a korszelleméről, mely örömet hódolt Rousseau-ék távoli légvárakban bujdosó „jó vadakról” szőtt elképzeléseinek. Ugyan hol találunk még egy Sade-értelmezőt, aki felelőssége teljes tudatában azt állítja, hogy Sade üdvözli a deizmust, a házasságtörés büntetését, a homoszexualitás és a vérfertőzés üldözését, valamint a prostitúció-, forradalom- és művészetellenességet?

Természetesen akad néhány olyan pont, mely úgy látszik többé-kevésbé egyezik Sade felfogásával, mint például a (házasság)jog liberalizálása, a tulajdon eltörlése, az alapvető pacifizmus, vagy a gyermek családon kívüli, állami nevelése. De ezek az utóbbi pontok tisztábban és világosabban vannak kifejtve a *Franciák, ha republikánusok akartok lenni, veselkedjetelek neki még egyszer* című pamfletben. Teljesen eredetien hatnak a jószívű dél-tengeri törzsfőnök, Zamé bizonyos kijelentései, aki egyfajta cukormázás eszményképe Sade-nak mint Lacoste, Provence falujának hűbérura: „Csak egyetlen ellenségtől kell félnem, mégpedig az állhatatlan, messze

Bilddokumenten. Hamburg, 1965.

Paulhan, Jean: *Le marquis de Sade et sa complice ou les revanches de la pudeur*. Paris, 1951.

Wilson, Edmund: *The Vogue of the Marquis de Sade*. In: Wilson, *Eight Essays*. Garden City, New York, 1954.

WeiB, Peter: *Die Verfolgung und Ermordung Jean Paul Marats dargestellt durch die Schauspielgruppe des Hospizes zu Charenton unter Anleitung des Herren de Sade*. Frankfurt am Main, 1964.

Magyarul:

Barthes, Roland: *Sade*. In: De Sade márkí, *Filozófia a budoárban*, Budapest, 1989.
Camus, Albert: *Az abszolút tagadás*. In: *A lázadó ember*, Budapest, 1992.

Földényi, F. László: *A halál és a marionett*. In: *A tilsó parton*, Pécs, 1990.

WeiB, Peter: *Jean Paul Marat üldöztetése és meggyilkolása, ahogy a charentoni elmegyógyintézet színjátszói előadják de Sade úr betanításában*. In: Peter WeiB, *Drámák*, Budapest, 1985.

kalandozó európaiaktól, akik lemondanak saját lelki nyugalmukról, hogy ezzel másokét zavarhassák (...). Féktelenek, könyörtelenek és nyugtalanok, a föld szerencsétlenségére születtek, az ázsiaiknak katekizmust tanítanak, az afrikaiakat megbilincselik, az új világ polgárát kiírtják és a világtengerek közepén újabb szerencsétlen szigeteket keresnek, amiket leigázhatnak.

Az Insel-Verlag kiadásának alapvető hibája, hogy az *Aline et Valcour*ban kifejtett három utópia közül önkényesen kiragadja az egyiket. Mert a másik két utópiából is kihámozhatók bizonyos pozitív kijelentések. Rablók anarchista bandája kapcsán mutatja be Sade, hogy alapvetően egyetlen nagyobb közösségben sem bíz, melyet az állam intézményesít, mivel az intézmények maga Zamé, a jó király keze közt is totalitárius egyenállamhoz vezetnek. Egy ilyen állam negatív képét a harmadik utópiában festi le, ahol a pap és a zsarnokok elnyomásban tartják az elbutult népet, az asszonyokat rabszolgamunkára fogják, és az elnéptelentést siettetik (látható lesz, hogy az állam éppen az elnéptelentés miatt újra anarchista csoportokra fog széthasadni). Sade szándéka itt az ancien régime hatalmasainak leleplezése. Hagyja, hogy kibeszélgék igaz gondolataikat, bár a hatalom jele éppen az, hogy hallgatásba burkolózik, vagy hogy Istenről, erkölcstről és értelemről szóló véget nem érő csacso-gással ékesíti magát. Ilyen értelemben beszél Sade, – ahogy Bataille mondja, – az áldozat nyelvét, és Albert Camus, később pedig az ő nyomdokába lépő derék Peter Sloterdijk szuverén módon áttekintve megállapítja, hogy Sade semmiképp nem cinikus, hanem sokkal inkább Diogenész cinikusa és követője, aki részt vesz az ancien régime játékában, és táncol a forradalom rondójában, hogy egyszer s mindenkorra lerántsa a leplet a hatalom arroganciájáról. Sade tulajdonképpeni tétele, mely nem pozitív, hanem inkább kritikus, ellenben csak akkor olvasható ki, ha mind a három utópiát ismerjük: mert akkor találjuk úgy, hogy a három ellentétes kormányzási forma három különböző vallási nézettel cseng egybe, melyek az erkölccsel megintcsak nem állnak összefüggésben, melyet Sade a három különböző uralkodó szexuális ösztönében lát megalapozva. Ilyen kérdést tesz fel a *Juliette*-ben: „Milyen szerepet játszik a szenvedély az ön politikai nézeteiben?” A válasz egyszerűen cseng: „A legnagyobbat.”

Ha az egész regényt szemléljük, mely mind a három utópiát magába foglalja, akkor láthatjuk, ahogy Jean-Marie Goulemot Sade-kollokviumában levezette, hogy Sade saját osztályának veti szemére, hogy teljesen félreismeri a burzsoá kapitalizmus ökonómiaját, és harc nélkül adja át helyét annak a burzsoáziának, amely – ahogy Horkheimer/Adorno szerint Sade művét is értenünk kell – a gyakorlati ész abszolutizálásával a totalitárius államon belül szabad utat enged az ember kegyetlen ösztöneinek. Sade a végsőkig kielezi ezt a forradalom utáni, polgári vitát. Mert olyan következetesen hű marad a liberális, kapitalista logikához, hogy meg tudja mutatni, ez a határtalan szabadság hit saját tagadásában csúcsosodik ki. *Franciák, ha republikánusok akartok lenni, veselkedjétek neki még egyszer* címmel látja el Sade a *Filozófia a budoárban* című műbe beépített pamfletjét, és ezzel mindenekelőtt arra akarja az állampolgárokat figyelmeztetni, hogy ne legyenek rabjai az új deista bálványoknak, sem az értelem- és erkölcskultusznak, ahogy azt a *Forradalmi trásokban* is követelte. Mert bármiféle elv abszolutizálása szükségszerűen egy új zsarnoknak nyit utat. Sade, aki végülis a jó és gonosz birodalmán túl éli világát, azt követeli, ne csak a halálos ítéletet, hanem minden törvényt szüntessenek meg, illetve csupán egy törvény maradjon érvényben, mely megvédi az egyént az állam törvényes elnyomásától és lehetővé teszi, hogy megőrizze személyisége sajátosságait és hajlamait a kollektív uniformizálással szemben. Az elit-egyenlő állam feladatai a tulajdon megszüntetésére korlátozódnak és az ateizmus, a vérfertőzés, homoszexualitás, perverzio és kéjgyilkosság kastélyában nevelkedett polgároknak (mindkét nem részére) kényelmes,

higiénikus örömházak berendezésére, ahová a férfiak és nők megrabolt polgáltársaik tiltakozására megszavazott jog alapján bevezethették az utcáról övéiket. Nem a munka és a produktivitás, hanem a kék kéjre halmozása teszi tönkre a „jó polgárt”.

Sade írása a válság írása. Sade politikája a válság politikája. És mivel az orgazmust válságként értelmezik, Sade politikája az állandó orgazmus politikája. Sade szövegében az orgazmussal nem törik meg a semmi, a csúcsponton a szexualitás energiáját hirtelen átveszi az értelem, amely az elméleti vitában újabb csúcspontra emelkedik, s ez nem más, mint erotikus kicsapongás... Ebben az értelemben abszolút kényszerítő erejű a *Franciák, ha republikánusok akartok lenni...* pamflet, másképp, mint ahogy a *Filozófia a boudoárban* Insel-féle kiadásában olvasható, mely egy fiatal lány előítéletektől mentes szexualitásra neveléséről szól. Miután a libertinusok megmutatták a fiatal Eugenie-nek, hogy a passzív szodómia (anális viszony) véget vet a nő elnyomásának mint a termékeny szaporodás melegágyának és ráadásul nagyon izgalmas is, a pamflet elmagyarázza a szodómia elveit, és a libertinus köztársaságában polgári kötelezettséggé emeli. Az, hogy Sade szereti az ellentmondásokat, nem választható el az aktív és passzív korbácsolástól, a sadista és mazochista kihágástól. Az állandóan változó nézőpont robbantja a normális ember értelmének és szexualitásának határait: (bataille-i) törvénné lesz. Ha Sade, Roland Barthes szerint, egy erotikus nyelv illetve nyelverotika „logothetuszává” válik, aki a nemet és az értelmet nem választja ketté, hanem nemi értelemmé kapcsolja össze, ha azt mutatja, hogy az ösztönök az értelmet és a nyelvet is meghatározzák, akkor szükségképpen a politikát is erotizálja. Amikor azt veti a jakobinusok szemére, hogy az általuk meghódított katolikus Isten nyelvét beszélik, és megmutatja, hogy a régi társadalmi rendet a régi nyelvvel nem győzhetik le, akkor azt érti ez alatt, hogy a régi rendet nem győzhetik le, ha nem lépik túl a szexualitás határait. Amíg a Sade-szövegek olvasói undorukat esztétikai indoklással és, ahogy Roland Barthes mondja, „belső cenzúraként” kéjgyilkos, gyakran balos programtervvel leplezik, és azzal az átlátszó kifogással élnek, hogy „Sade unalmas”, vagy az erőszakban rejlő kéjt kizárólag perverz fantáziájuk birodalmába utalják ahelyett, hogy a kegyetlenség keltette szenvedélyt saját magukban fedeznék fel, addig a hatalmat és a kegyetlenséget az állam gyakorolja, elnyomva az egyén szabadságát, hogy saját szakadékaitól megmentse: „...e belső rabság / gyötrelmebb mint a legmélyebb pincebörtön / és amíg ez meg nem nyitattik / minden felkeléstek / csak fegyenc-lázadás marad”. (Peter Weiß: *Marat/Sade*)

A forradalom kitörésekor Sade lehetőséget látott a társadalom teljes átalakítására, mely azonban nem lehet tarós. Nem a forradalom vívmányait kell tartósan megszilárdítani, hanem a sade-i hősöknek kell állandó készültségben állniuk a továbblépésre, ahogy az erotikus izgalom megújulásához is állandóan szükséges az átéltek élvezetét nemcsak ismétléssel, hanem újabb túlkapas kockázatával áthidalni. „Prostitúció, házasságtörés, vérfertőzés, nemi erőszak és szodómia (...) ezek a republikánus állam egyedüli erkölcsi. Ezek után fölteszem a kérdést, kinek sikerül bebizonyítani, hogy egy kötelezettségeit tekintve immorális államban lényeges, hogy a polgárok morális lények legyenek. Tovább megyek: jó, ha nem azok (...) morális feslettségük kihat az egész gépezetre, és hasznos hatását kifejtve állandó lázongást szít, amely nélkülözhetetlen az olyan kormányzatoknak, melyek – mint a republikánus – tökéletes boldogságot valósítanak meg (...) A lázongás nem morális állapot, a köztársaság mégis állandósítani kénytelen...” (*Franciák, ha republikánusok akartok lenni...*)

Ez a permanens forradalom és az erkölcstelen, anarchista áttörés pillanata Pierre Klossowski számára a „az állam rohama az örök mozgásba, az állandó erkölcstelenség

állapotába, azaz végzetes módon az önrombolásba.” Ez az állandó feloldódás, melyet Klossowski teljes elszörnyedéssel a „Gonoszok utópiájá”-nak nevez, adja éppen a sade-i „Jók és a Tiszták utópiá”-jának lényegét, ahogy a *Juliette* egy általában kevésbé ismert helyén olvasható: miután a sade-i libertinusok – ahogy már fent idéztük – a szenvedélyek politikai szerepének fontosságát hangoztatják, odáig merészkednek, hogy azzal az ürüggyel akarják megbuktatni a diktátort, hogy visszaél a joggal, hogy azután szenvedélyesen maga élvezhesse gyümölcsét. Ezeket a fantazmákat a legvéresebb színekben festik le maguknak, és egyszerre észrevesszük, hogy Sade szövegének mélyén nem a totalitárius uralomhoz vezető lejtő húzódik meg, hanem a gyermeki gyönyör a káosz láttán, melynek örvénye és bűvölete a dialógikus érvelés hőseit tagadhatatlanul magával rántja, és rabul ejti: „De az anarchia minden ajtót kitar az örvénynek, szükségképpen a despotizmus tükörképe!” – «Már megint egy tévedés. A törvényekkel való visszaélés zsarnoksághoz vezet. Ha elveszik a despotáktól az erőszak ezen eszközeit, nem lesznek többé zsarnokok. (...) Anarchiában soha nem születnek zsarnokok; csak a törvények árnyékában (...). Tehát a törvények uralma bűnös dolog. Így hát kevésbé értékes, mint az anarchiáé. Ennek igazolására a legjobb bizonyíték, hogy a kormány kényszerből saját anarchiájába rohan, ha javítani akarja alkotmányát. Hogy régi törvényeit megszüntesse, arra kényszerül, hogy forradalmi kormányt alakítson, ahol a régi törvények nem érvényesek. Ebben a kormányban végül új törvények születnek, de az utóállam szükségképpen tisztátlanabb, mint az első, amelyből keltkezett, melynek legfőbb értékét, az anarchiát, el kellett hagyni, hogy eljusson a kisebb jóhoz, az állami alkotmányhoz.»” (*Juliette*)

Kitekintés

DE milyen csábító és megnyugtató is lenne, ha ezen anarchia nyugtalanságát csak reálpolitikai programként kellene értelmeznünk. Sokkal inkább szemleli irányzatként kell azonban felfognunk, mely az emberi élet minden területére kiterjed. Olyan anarchia ez, ahol bár az erősebb győz, a gyengébbe mégis erőt önt és esetleg neveli, hogy mindenki erősebb legyen. Bár „nincs olyan ember, aki a bujaság állapotában ne akarna zsarnok lenni”, de ez a zsarnokság nem mérhető a politikai zsarnoksággal, mert a libertinus zsarnok elsülés után mindig kész arra, hogy uralmába lépjen, és szuverén módon társai akaratának rendelje magát alá. Ez az állandó hopp és kopp, a szadomazochista váltójáték a következőképpen határozza meg a társas együttélést: a közösség minden tagja imaginárius összhatalom formájában egy pillanatra hatalmat nyer, hogy azon melegében továbbadja annak, aki a szexuális és társadalmi áldozat szerepében elég szuverén ahhoz, hogy legyűrhesse a gyönyört, és a hóhér szerepét kívánja magának. Ilyen értelemben akár minden uralkodó politikai diszkurzust újabbnak kell felváltania, hogy végül a viszonyok kívülről szemlélője (Sade) elmondhassa, hogy alapvetően minden politikai diszkurzust bizalmatlanul kell fogadni, és egyedül a fantáziának, az irodalmi fikciónak, az imaginárius megoldásoknak – à la Ubu – szabad engedelmességet. Többé nem szűk politika merev kategóriájában mozog a sade-i szuverén ember, hanem az erotika és az irodalom folytonosan megújuló mezején sétál, ahol a szövegben nyert testi gyönyörünk a szövegtestet, Sade-ot élvezzi.

